

Сучасна демографічна ситуація в Албанії

*Роботу виконано на кафедрі
країнознавства і міжнародних відносин СНУ
ім. Лесі Українки*

Розглянуто особливості протікання сучасних демографічних процесів в Албанії. Проаналізовано динаміку чисельності населення, показники народжуваності, смертності й природного приросту населення за післявоєнний період, розглянуто особливості природного й механічного руху населення на початку XXI ст. Виявлено просторові відмінності й диспропорції в процесах природного відтворення населення регіонів Албанії та основні проблеми сучасного демографічного розвитку країни.

Ключові слова: Албанія, відтворення населення, народжуваність населення, смертність населення, природний приріст, зовнішні міграції, міграційний приріст населення.

Lazhnik V. Y. Actual Demographic Situation in Albania. Features running nowadays demographic processing in Albania are considered. Dynamics of inhabitants, index of fertility, index of mortality and population growth during postwar period are analyzed, features unlabored and mechanical population movement on the beginning XXI century is reviewed. Spatial differences and imbalances in processing of population reproduction in Albania regions and the main problems actual demographic development in the country are detected.

Key words: Albania, population reproduction, fertility, mortality, population growth, external migration, migration of the population growth.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасному демографічному розвитку більшості країн Південно-Східної Європи проявляються негативні тенденції у процесах відтворення населення, пов'язані зі зниженням рівня народжуваності, депопуляцією населення, посиленням міграційного відтоку. На відміну від інших балканських країн, які нині переживають демографічну кризу, більш сприятлива демографічна ситуація спостерігається в Албанії, оскільки вона тривалий час була лідером серед країн Європи за показниками народжуваності й природного приросту населення. Тому виявлення особливостей сучасного демографічного розвитку цієї країни є актуальним науковим питанням, яке в українській науковій літературі ще слабо досліджене.

Аналіз останніх публікацій цієї проблеми. Дослідження особливостей демографічного розвитку Албанії переважно здійснюють албанські науковці. Офіційні статистичні дані, які відображають демографічну ситуацію в країні, періодично публікуються на сайті Інституту статистики Албанії. Проте у сучасній українській країнознавчій, демографічній і географічній літературі демографічна ситуація в Албанії практично не висвітлюється. Зовсім відсутні публікації, де б окремо й детально аналізувалася сучасна демографічна ситуація у цій країні. Недостатня розробленість цієї наукової проблеми у вітчизняній країнознавчій літературі зумовила вибір теми дослідження та структуру викладу його результатів.

Мета цього дослідження – проаналізувати особливості сучасних демографічних процесів в Албанії. Основні **завдання** публікації:

– розглянути особливості демографічного розвитку Албанії на сучасному етапі її розвитку;

- з'ясувати роль демографічних і міграційних процесів у динаміці населення країни;
- виявити просторові відмінності у протіканні демографічних процесів в Албанії тощо.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Албанія – це європейська країна з невеликою кількістю населення. В минулому ріст чисельності населення стримувався через хвороби, голод, війни, міграції й феодальні чвари, проте з 1920-х рр. він різко посилювався. Після Другої світової війни у динаміці чисельності населення Албанії прослідковувалася чітка тенденція до збільшення чисельності населення, яка характеризувалася високими темпами за рахунок високого рівня народжуваності та природного приросту. Так, у 1950 р. чисельність населення країни становила 1215 тис. осіб. За 20 наступних років населення країни майже подвоїлося й у 1970 р. досягло чисельності 2136 тис. осіб. У 1980 р. воно вже становило 2671 тис. осіб, а у 1990 р. було досягнутого історичного максимуму (3245 тис. осіб) [2].

Албанія до початку XXI ст. була єдиною країною в Європі з найвищими темпами росту чисельності населення, що було результатом зниження рівня смертності, особливо дитячої, тоді як народжуваність залишалася досить високою. На початку 1990-х рр. почала вже проявлятися негативна тенденція до зменшення загальної чисельності населення через зниження рівня народжуваності та значний еміграційний відтік населення у зв'язку з низьким рівнем життя та безробіттям, а також політичними змінами, які привели до краху тодішнього соціалістичного політичного режиму. За переписом 2001 р., в Албанії проживало 3069 тис. постійних жителів. У наступні роки чисельність постійного населення постійно зменшувалася, причому з 2010 р. темпи його зменшення уповільнилися й фактично в останні роки чисельність населення в Албанії стабілізувалася (рис. 1). Темпи зменшення чисельності населення за останні п'ять років становили у середньому 0,18 % у рік. За даними Інституту статистики Албанії, на початок 2016 р. чисельність населення становила 2886 тис. осіб. З усіх 12 областей країни тільки в Тірані, Дурресі та Вльорі протягом 2015 р. відбувся приріст населення, тоді як у інших – зменшення. Найбільший приріст чисельності населення у 2015 р. відбувся у столиці Тірані (на 1,36 %), тоді як у південній області Гірокастра зафіксовано найбільше зменшення чисельності населення (на 2,6 %). Міське населення Албанії має тенденцію до збільшення. Так, воно збільшилося з 1530 тис. осіб у 2010 р. до 1674 тис. осіб на початок 2016 р. Водночас, сільське населення країни постійно зменшується. Якщо на початок 2010 р. воно складало 1389 тис. осіб, то на початок 2016 р. воно зменшилося до 1212 тис. осіб [5].

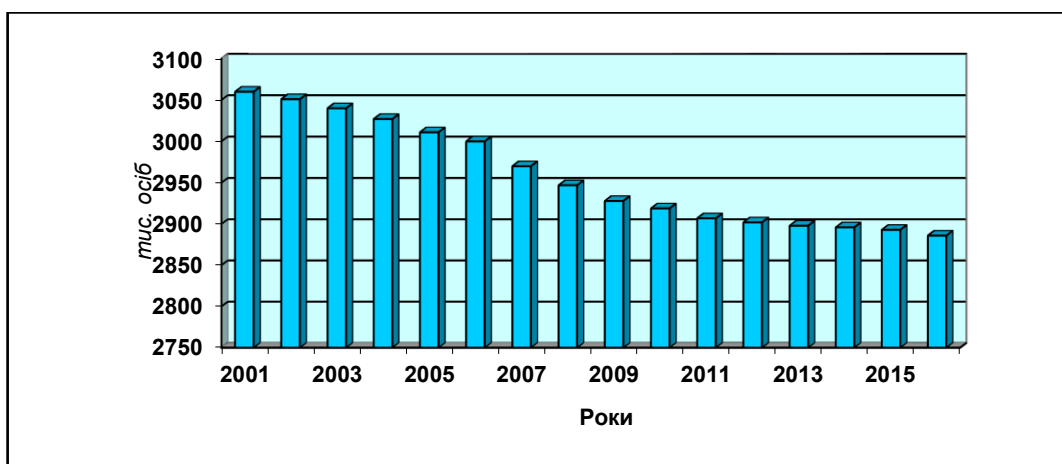

Рис. 1. Чисельність населення Албанії в 2001–2016 рр. (на початок року)

Сучасна демографічна ситуація в Албанії визначається порівняно високими показниками народжуваності населення. Протягом усього післявоєнного періоду Албанія виділялася високими показниками народжуваності населення серед країн

Європи. Так, у 1955 р. коефіцієнт народжуваності був найвищим за всі післявоєнні роки – 44,5 ‰. Починаючи з 1960 р., цей показник почав зменшуватися, причому темпи його зменшення з середини 1980-х рр. зростали, уповільнившись у 1990-ті рр., а потім знову зросли. Так, у 1996 р. коефіцієнт народжуваності становив 22,2 ‰, а вже у 2002 р. зменшився до 13,9 ‰. У 2008 р. цей показник досяг **мінімального значення** за всі післявоєнні роки – 11,3 ‰ [3]. У наступні роки він дещо зріс (до 12,3 ‰ у 2014 р.), проте в 2015 р. він зменшився до 11,5 ‰. Фактично в останні роки загальна народжуваність населення стабілізувалася й становить понад 30 тис. осіб (рис. 2). Хлопчиків народжується більше й у 2015 р. співвідношення становило 1095 хлопчиків на 1000 дівчаток. Якщо до початку XXI ст. Албанія була лідером серед європейських країн за коефіцієнтом народжуваності населення, то нині вона втратила ці позиції й у 2014–2015 р. поступалася Ірландії, Косово, Гібралтару та Ісландії.

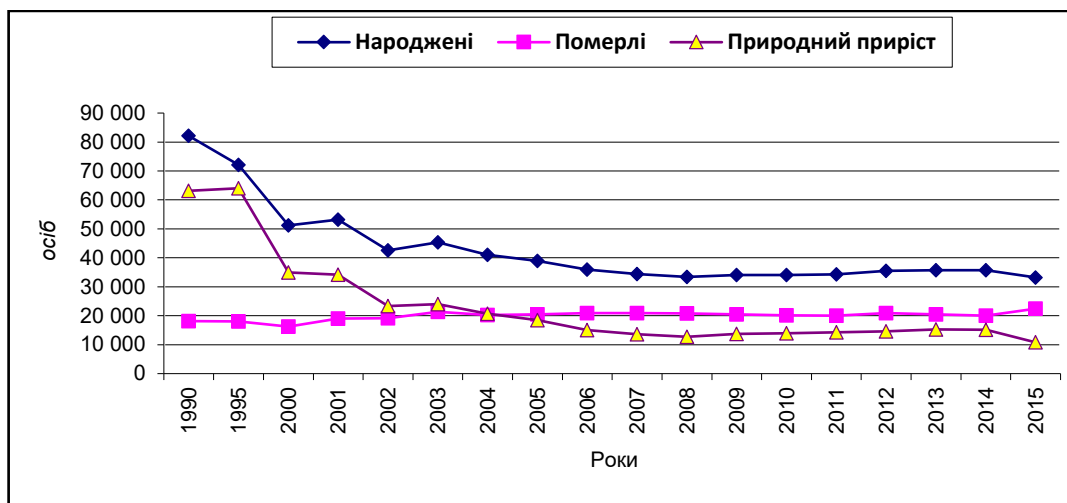

Рис. 2. Природний рух населення Албанії в 1990–2015 рр.

В Албанії у перші десятиліття після Другої світової війни був дуже високий рівень смертності населення, однак за роки соціалістичного будівництва їй вдалося значно підвищити рівень охорони здоров'я своїх громадян, знизити рівень дитячої смертності. Так, у 1952 р. коефіцієнт смертності населення становив 15,6 ‰, а вже у 1969 р. він знизився більше, ніж удвічі – до 7,5 ‰. У 1970–1990 рр. коефіцієнт смертності населення коливався в межах 6–9 ‰. У 1990-ті рр. рівень смертності населення знижувався й у 2000 р. він становив 5,4 ‰, що є найкращим показником за всю історію Албанії [3]. У наступні роки він дещо збільшився (до 7,8 ‰ у 2015 р.) через суттєві зміни у віковій структурі населення, особливо у віковій групі старше 65 років [3]. За останні 15 років щорічна кількість померлих стабілізувалася й становить близько 20 тис. осіб (рис. 2). Слід зауважити, що в країні до початку XXI ст. відмічався високий рівень дитячої смертності, проте в останні десятиліття він значно знизився. Якщо у 2004 р. коефіцієнт дитячої смертності серед хлопчиків становив 16,3 ‰ і 13,6 ‰ – у дівчаток, то у 2013 р. цей показник зменшився майже в 2 рази – до 9,2 ‰ у хлопчиків і 6,5 ‰ у дівчаток [4, с. 26].

В Албанії в кінці ХХ ст. спостерігався найвищий серед країн Європи природний приріст населення. Найвищі показники природного приросту населення були в період «бебі-буму» в 1950–1960-ті рр. Найвищого значення коефіцієнт природного приросту населення досягнув у 1960 р. – 32,9 ‰. Надалі він почав зменшуватися через зниження рівня народжуваності населення. У середині 1970-х років природний приріст населення становив 22–23 осіб на 1000 жителів. Високі показники природного приросту населення були зумовлені високою часткою контингенту молодих вікових груп у загальній чисельності населення країни (середній вік населення в Албанії тоді становив близько 30 років). Із кінця 1980-х рр. природний приріст повільними темпами почав знижуватися, а з середини 1990-х років намітилася чітка тенденція до різкого

зменшення темпів природного приросту населення й у 2000 р. коефіцієнт природного приросту становив уже 11 ‰. Така негативна тенденція продовжувалася до 2008 р., коли коефіцієнт природного приросту населення становив 4,3 ‰. У наступні роки відбулося деяке збільшення цього показника за рахунок невеликого підвищення рівня народжуваності та стабілізацію рівня смертності населення (рис. 2). Однак, у 2015 р. коефіцієнт природного приросту населення за рахунок збільшення рівня смертності й зменшення кількості новонароджених зменшився до 3,7 ‰, що є найгіршим показником за весь післявоєнний період історії Албанії [7]. За показником коефіцієнта природного приросту населення Албанія нині поступається таким європейським країнам, як Косово, Ірландія, Ісландія й Гібралтар, хоча до початку ХХІ ст. вона була лідером серед країн Європи.

У сучасній статеві-віковій піраміді населення Албанії чітко прослідковується різке розширення її у віковій групі населення від 15 до 19 років, що народилося в кінці 1990-х рр. й звуження у вікових групах населення від 30 до 40 років (рис. 3), що зумовлено різким спадом народжуваності у кінці 1970-х – на початку 1980-х років. Друге різке розширення вікової піраміди припадає на вікову групу населення віком близько 50 років, що відповідає високим показникам народжуваності населення на початку 1960-х років. За даними інституту статистики Албанії, на 1.01.2016 р. найчисельнішою віковою групою були особи віком 15–19 років, чисельність яких складала 234 тис. осіб. Другою за чисельністю є вікова група осіб віком 30–34 років (219 тис. осіб) [5].

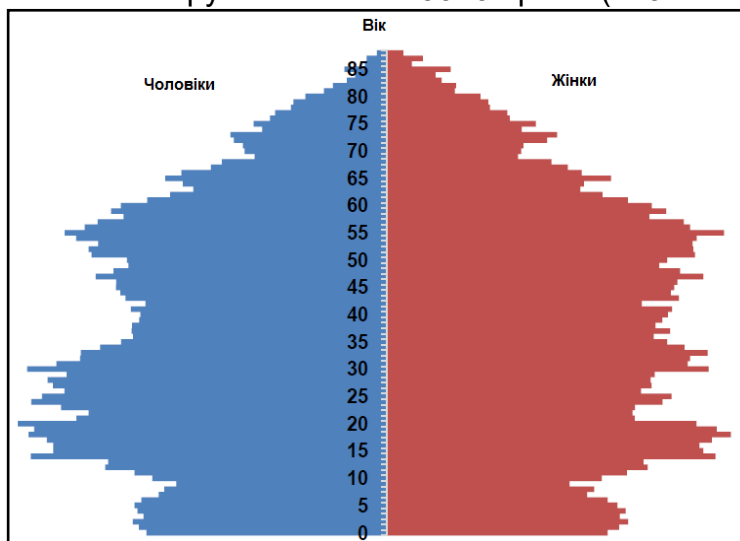

Рис. 3. Статеві-вікова піраміда населення Албанії на 1.01.2016 р.

У статевій структурі населення спостерігається певна особливість, відмінна від інших країн Європи, в яких жіноче населення переважає над чоловічим. Якщо у 2001 р. чоловіків було на 9 тис. осіб менше, то в наступні роки цей розрив зменшувався й у 2009 р. відбувся перехід до домінування чоловічого населення над жіночим, що зумовлено більшою народжуваністю хлопчиків, ніж дівчаток в останні два десятиріччя. На початок 2015 р. кількість чоловіків була більшою на 31 тис. осіб, ніж жінок [4, с. 16]. На 100 жінок припадало 102,2 чоловіків. У 2015 р. кількість чоловічого населення становила 1461 тис. осіб, тоді як жіноче населення складало 1425 тис. осіб. На 100 жінок припадало 102,6 чоловіків, що є наслідком більшої народжуваності хлопчиків, ніж дівчаток в останньому десятиріччі. Частка чоловічого населення в Албанії на 1.01.2016 р. становила 50,6 %. Водночас, тільки в столичній області Тірана кількість жінок є дещо більшою, ніж чоловіків (у 2013 р. на 100 жінок припадало 99,3 чоловіків) (рис. 4).

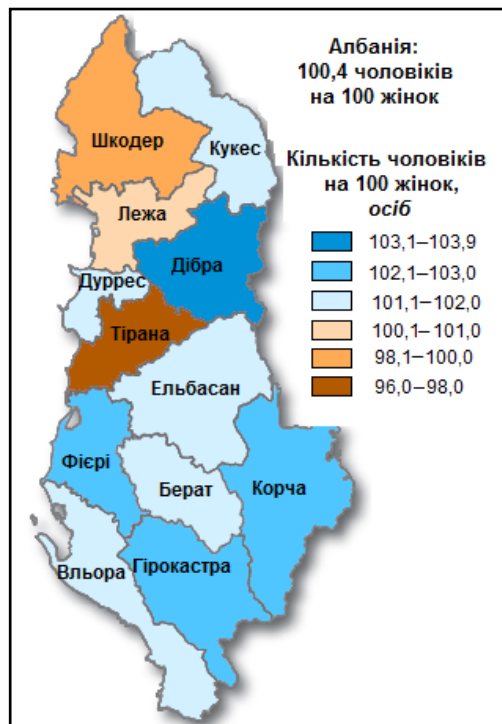

Рис. 4. Співвідношення чоловіків і жінок в областях Албанії за даними перепису населення 2011 р.

У статеві-віковій структурі частка осіб молодого віку є однією з найвищих серед країн в Європі (17,7 % у 2015 р.), тоді час як частка осіб старше 65 років становить лише 12,9 %. Слід зауважити, що за останні 25 років помітно знизилася частка осіб молодого віку. Якщо у 1989 р. вона становила 33 %, то нині вона в 1,5 раза є меншою (19 % серед жінок і 21 % серед чоловіків). Частка осіб старше 65 років подвоїлася – з 5 % у 1989 р. до 12 % у 2014 р. Частка осіб працездатного віку збільшилася з 62 % у 1989 р. до 69 % у 2014 р. [4, с. 20]. Середній вік населення збільшився від 30,1 років у 2001 р. до 34,7 років у 2015 р. Жінки в Албанії нині мають більш високий середній вік (36,6 років), ніж чоловіки (30 років). Ця різниця в середньому віці зумовлена відмінностями в структурі смертності та еміграції населення. За показником середнього віку населення Албанія лідирує серед країн Європи.

Протягом 2001–2015 рр. відбулося невелике збільшення середнього віку вступу в шлюб (у межах одного року). Кількість шлюбів в останні роки коливається в межах 21–26 тис. У 2015 р. зареєстровано 25 тис. шлюбів. Середній вік вступу в шлюб має тенденцію до збільшення. У 2015 р. у чоловіків він становив 29,6 років, тоді як у жінок він є меншим (24,1 років). За даними Інституту статистики Албанії, загальна кількість розлучень збільшилася з 2,5 тис. у 2001 р. до 5,3 тис. у 2015 р. Коефіцієнт розлучуваності за цей період зріс у 2,2 рази із 9,6 розлучень на 100 шлюбів у 2001 р. до 21,0 розлучень у 2015 р.

Рівень середньої тривалості життя в Албанії є майже однаковим, як і в інших країнах ЦСЄ, проте вищим, ніж у Молдові, Естонії, Латвії, Румунії та Україні. У 2015 р. очікувана середня тривалість становила 76,1 років у чоловіків і 79,7 років у жінок. Цей показник значно покращився, порівняно з 2004 р., коли він становив 71,6 років у чоловіків і 77,2 років у жінок [4, с. 26].

Значний вплив на демографічну ситуацію в країні мають **міграційні процеси**, які значно посилюються після повалення тоталітарного політичного режиму. Протягом 1990-х рр. відбувалася масова еміграція населення. Тільки за офіційними даними, у 1990-ті рр. країну вимушено покинули понад 600 тис. албанців через складну економічну ситуацію, низьку заробітну плату, безробіття. Основні потоки албанців були спрямовані в Грецію (400 тис. осіб) та Італію (150 тис. осіб) у пошуках місця

працевлаштування. Переважаючу частину (близько 83 %) емігрантів становили молоді люди віком 20–35 років. Албанію покинуло близько третини інтелігенції. На початку XXI ст. еміграція дещо зменшилася. Дані розрахунків на основі непрямих методів показують, що у період між переписами населення 2001 й 2011 рр. еміграційний відтік становив близько 480 тис. осіб. В еміграційних потоках переважали чоловіки, проте гендерні відмінності значно зменшилися порівняно з міжпереписним періодом 1989–2001 рр. На початку XXI ст. міграційний відтік населення зменшився завдяки встановленню економічної стабільності в країні й почав проявлятися процес зворотного повернення емігрантів в Албанію (рееміграція). Причому чоловіки частіше повертаються на батьківщину, ніж жінки. За даними перепису населення 2011 р., за міжпереписний період із 2001 р. до 2011 р. в Албанію повернулося 139,8 тис. осіб, що становило 4,9 % албанського населення. Із них 96 тис. становили чоловіки. Більшість реемігрантів повернулася з Греції (понад 70 %), Італії (24 %), Великобританії та Німеччини. Більшість албанських реемігрантів (61 %) відносяться до вікової групи 18–40 років [1].

Водночас, на початку XXI ст. щорічний еміграційний відтік населення почав зменшуватися, що зумовило зменшення негативного міграційного сальдо, особливо з 2008 р. У наступні роки негативне міграційне сальдо стабілізувалося й становило близько 20 тис. осіб. У 2014 р. Албанію покинуло 46,4 тис. осіб, із них 52 % – це чоловіки. Водночас, в Албанію прибуло 28,4 тис. іммігрантів [6]. Міграційне сальдо було все ж таки значним і становило -18 тис. осіб (-5 тис. чоловіків і -13 тис. жінок), проте порівняно з 2001 р. воно зменшилося в понад 2 рази (-40 тис. осіб) [4, с. 16]. У 2015 р. обсяги еміграції зменшилися до 42,9 тис. осіб, тоді як імміграційний притік становив 25,9 тис. осіб. Негативне міграційне сальдо залишалось все ж таки великим (-17,1 тис. осіб) [4].

Для Албанії характерна висока міграційна рухомість населення всередині країни. Так, у 1990-ті рр. понад 35 % сільського населення покинуло місця свого проживання, направляючись у пошуках кращої долі в міста, переважно у великі (Тірана, Шкодер, Корча, Вльора, Дуррес, Ельбасан). Протягом останнього десятиріччя близько 10 % жителів змінили місце свого постійного проживання. Перепис населення 2011 р. показав, що внутрішні мігранти переважно є молодими людьми. Близько половини з них – це особи віком 15–34 років із вираженим піком у віці від 20 до 24 років. В Албанії цікавим є той факт, що жінки більше мігрують у середині країни, ніж чоловіки (їх частка становить 59 %). Це пояснюється причинами сімейного характеру.

Процеси індустріалізації країни зумовили зростання чисельності міського населення. Якщо на початку 1960-х років близько 30 % населення проживало в містах, то вже в 1971 р. частка міських жителів зростає до 33,8 %. У середині 1990-х років уже 2/5 жителів Албанії проживало в містах, а в 2008 р. в Албанії вперше за її історію міське населення перевищило чисельність сільського населення. Із процесами індустріалізації пов'язана міграція населення в міста й робітничі селища з сільської місцевості. Розрослися старі міста, особливо столиця Тірана, виникла низка нових міст (Патосі, Церрік та ін.). В Тірані нині проживає близько 400 тис. осіб, від 70 до 130 тис. мешканців проживають у містах Дуррес, Ельбасан, Вльора, Шкодер, Корча, Фіері. Рівень урбанізації країни значно зріс в останні десятиріччя й на початок 2016 р. він уже становив 58 %. Причому серед міських жителів до 2015 р. переважали жінки, проте на початок 2016 р. чоловіче населення у містах вперше стало переважати жіноче населення (849 тис. чоловіків проти 825 тис. жінок) [8].

До 1990-х рр. в Албанії майже $\frac{2}{3}$ населення країни проживало у сільській місцевості. Після встановлення демократичного політичного режиму значна кількість сільського населення покинула села й виїхала в міста в пошуках роботи, а також за кордон. Тому частка сільського населення почала стрімко зменшуватися й у 2008 р. чисельність сільського населення стала меншою за чисельність міського населення. Нині у сільській місцевості проживає близько 42 % усього населення країни, причому цікавим є факт переважання у селах чоловіків над жінками. Так, на початок 2016 р. в

селах Албанії проживало 613 тис. чоловіків і 599 тис. жінок [8]. Така ситуація пов'язана з більшою міграційною рухомістю жіночого населення Албанії, яке покидає Албанію у пошуках роботи в Греції, Італії та інших європейських країнах. Жіноче населення перебуває більш тривалий період за кордоном, тому серед реемігрантів різко переважають чоловіки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, сучасні демографічні процеси в Албанії характеризуються нестабільністю, погіршенням показників відтворення населення та значною просторовою диференціацією показників демографічного розвитку. Демографічні втрати населення й старіння албанської нації змушують владні структури країни приділяти значну увагу демографічній політиці. Уряд країни намагається зосередити увагу на підвищенні рівня народжуваності населення, зниженні дитячої смертності, боротьбі з неграмотністю, а також намагається прийняти заходи щодо зменшення еміграційного відтоку населення, вирішення проблем біженців і мігрантів. Перспективи подальших досліджень пов'язані з детальнішим аналізом демографічної ситуації в регіонах Албанії, виявленням особливостей протікання демографічних процесів на регіональному рівні.

Джерела та література

1. Возвратная миграция и реинтеграция в Албании // Конференция европейских статистиков. Рабочая сессия по статистике миграции населения. – Кишинев, Республика Молдова, 10–12 сент. 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.unecse.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.10/2014/mtg1/WP_22_Albania_1_ru.pdf
2. Населення Албанії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. Demographics of Albania [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Albania
4. Femra dhe Meshkuj në Shqipëri. Women and Men in Albania 2014. – Tirane : Instituti i statistikave, 2014. – 124 s.
5. Population 1 January 2001–2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.instat.gov.al/en/themes/population.aspx?tab=tabs-4>
6. Population of Albania [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.instat.gov.al/media/282112/population_of_albania_1_january_2015_press_release.pdf
7. Population of Albania 1 January 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.instat.gov.al/media/322941/press_release_population_of_albania_1_january_2016.pdf
8. Population 1 January, Urban – Rural [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.instat.gov.al/en/themes/population.aspx?tab=tabs-4>.